

RAFFAY ERNŐ

MAGYARELLENES ROMÁN TEVÉKENYSÉG ERDÉLYBEN 1918–1919-BEN

Magyarország megszállása, ami az elfoglalt területek gazdasági elzárását is jelentette az ország többi részétől, csakhamar megbontotta az ország gazdasági egységét. A régi Magyarország ipari központja Budapest, mezőgazdasági területe az Alföld és a Dunántúl volt, az ipar energia- és nyersanyagszükségletét viszont az ország szélein lévő bányák, erdők, gázmezők szolgáltatták. 1918. december elejétől, amikor a megszállás minden irányból eléggé előrehaladt, az ország elfoglalt és szabad területének lakossága gazdasági szempontból igen nehéz helyzetbe került. Ráadásul a cseh, szerb és román megszálló hatóságok és katonai erejük egy idő után tényleges életveszélyt jelentett a budapesti Károlyi-kormány által sajnos magára hagyott magyar lakosság számára.

A Székelyföldön, mely legelőször már novemberben román megszállás alá került, a román katonai hatóságok a lakosságtól még a Monarchia fölbomlott hadseregének elárvazott javait is elkobozták, s ez nemcsak a hadfelszerelési cikkekre, hanem az élelemre és az állatállományra is vonatkozott. A csíkszeredai magyar nemzeti tanács egy december 6-i táviratában úgy értékelte ezt a tevékenységet, hogy *a román hadsereg célja az erdélyi magyarság tönkretétele*. Ezzel egyetértve hozzá kell tenni, hogy az Erdélybe nyomuló román csapatok fölszerelése és ellátása a francia hadfelszerelés beérkeztéig rossz minőségű volt, ezért kellett minden egyes fegyvert, lovat vagy – az élelmezés feljavítása végett – szarvasmarhát elkobozni a lakosságtól. A fegyverek mielőbbi begyűjtése a szabadságszerető székelységtől különösen fontos volt a megszállók biztonságáért.¹

A kormány – miután csapatait visszavonta, ezáltal elárulva a magyar érdeket, saját maga vetette el a jogos katonai ön-

védelem lehetőségét – nem tehetett mást, mint tiltakozott. December közepén a miniszteri fegyverszüneti bizottság közölte a kereskedelmi miniszterrel, hogy a megszállott területek lakossága „nem bír hozzájutni... létérdekeiket érintő árucikkekhez”, ezért a bizottság már két ízben is sürgette Vix francia alezredest, de ő nem tett semmit. 14-én Táncczos tábornok, a fegyverszüneti bizottság parancsnoka ösztönöző sérelemjegyzéket szerkesztett, elküldte Vixhez, sőt Károlyihoz is, azzal a javaslattal, hogy a kormány juttassa el a magyar gazdasági panaszokat a francia kormányhoz vagy a versailles-i szövetséges haditanácshoz, mert a budapesti antantmisszióhoz intézett több segélykérés „nem biztosítja az ország súlyos, a gazdaság életét bénító sérelmek gyökeres orvoslását”². Segítség azonban sehonnan sem érkezett, a vesztes állam anyagi javaival azt tették a megszállók, amit akartak.

Különösen december közepétől vált aggasztóvá a helyzet, miután a román hadsereg átlépte a demarkációs vonalat, s megkezdte Észak-Erdély elfoglalását. Ez felbátorította a román nemzeti gárdákat is. December közepén Kolozsvártól nyugatra összevonták a román nemzetőrsegeket, hogy meggátolják a különféle anyagok elszállítását a városból. De ekkoriban már a Királyhágótól Magyarország felé eső helységekben is előfordult, hogy – várva a mielőbbi román megszállást – egyes román nemzeti tanácsok lefoglalták a kincstári anyagokat, nehogy Magyarország belsejébe menekítsék azokat a magyar visszavonulók. Ahova aztán bevonult a román királyi hadsereg, ott lefoglalta a kincstári javakat, hogy ezekkel saját szükségleteit elégítse ki. Bizonyos jelek arra mutatnak, hogy az erdélyi javak lefoglalását a Consiliul Dirigent (Kormányzótanács) is szorgalmazta. Sokszor az is előfordult,

hogy Romániába szállítottak sok mindenféle árucikket – főleg élelmet –, hogy ezzel is csillapítsák az ottani növekedő elégedetlenséget.³

A meg nem szállt területeken az egyik legfontosabb tendő a főváros ellátása volt tüzelővel a tél beállta miatt. Az erdélyi bányavidékekről a Budapest felé induló szénvonatokat már kora ősszel leállította a Petrozsénybe és Lupénybe bevonuló román katonaság. Ehhez kell számítani a korabeli fűtőtechnikához nélkülözhetetlen tüzifaellátás megakadályozását. Egy 1919. január 7-i jelentés szerint a dévai román nemzetőrség 200 vagon(!) tűzifa Budapestre szállítását akadályozta meg. A fegyverszüneti bizottság kérte Vixet, mivel „Budapesten úgyszólván tűzifa nélkül állunk”, eszközölje ki a szerelvények kiengedését. Január közepén a szászrégeni román katonai parancsnokság és az ottani román nemzeti tanács a herbuszfürészi erdőgondnokság összes faanyagát lefoglalta, sőt megróttá a gondnokság vezetőjét, aki a felesleges készpénzt a kolozsvári erdőigazgatóságnak küldte be (nyilván még Kolozsvár megszállása előtt), s ezzel „a román államkincstárát megkárosította”. Ebből az a sajátos gondolkodás tűnik ki, hogy Erdélyt a megszállók már a román állam részének tekintették, ami 1919 januárjában jogilag nem állja meg a helyét. Mindenesetre egyes erdőgondnokságok élére – mint Fogarason is – román igazgatókat neveztek ki, s Bontescu, a Consiliul Dirigent földművelési minisztere rendszeresen intézkedett a tűzifa sorsára vonatkozó ügyekben. Ebből következően Gyaluból sem lehetett elszállítani a fát, ezenkívül a Prázmáron lévő 24 kocsi bányafát a kolozsvári román katonai parancsnokság Salgótarján helyett Petrozsényba vitette. Több vasútállomásról összesen 19 kocsi talpfát, melyet az ország belső területeire rendeltek, Nagyenyedre szállítottak.

anyagkészletével is, a kormány hiába érvelt azzal, hogy a termékeket egyik fél sem tudja félkész állapotban fölhasználni. A rézkohó ráadásul az akkor érvényes demarkációs vonal magyar oldalán volt.⁵

A megszálló hadsereg minden elképzelhető módon megkárosította a lakosságot és a magyar államot. Elkobozták az adóhivatalok nagy összegű pénzkészleteit, ezért nem tudták fizetni a hivatalnokokat (Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyszeben stb.). Gyulafehérváron lefoglalták a közalkalmazottak beszerzési csoportjának raktárát. Marosvásárhelyen a román hadsereg még egyes iparosok építőanyagkészletét is elvette; az érintettek küldöttségben mentek Maniuhoz, a Consiliul Dirigent elnökéhez, aki megígérte ugyan támogatását, de Moşoiu tábornokkal szemben nem sokat tehetett, hiszen az Erdélybe bevonuló román hadsereg parancsnoksága a Kormányzótanáccsal kapcsolatos decemberi, román királyi rendeletek szerint nem tartozott az erdélyi román kormány fennhatósága alá. Azt viszont meg tudta akadályozni a Consiliul Dirigent, hogy a parajdi és désaknai sőt Magyarország belsejébe szállítsák. Egy rendelet szerint minden egyes vagon só elviteléhez Nagyszebenből kellett engedélyt kérni.⁶ 1919. január végére már annyira elzárták Erdélyt Magyarországtól, hogy a kormánynak február 7-én ismét tiltakoznia kellett Vixnél az ország gazdasági megbénítása miatt, valamint azért, mert a megszálló románok Romániába szállítják a magyar anyagokat.⁷

A felsorolt (s igen sok, itt nem is említett) eset alapján meg kell állapítani, hogy a megszállók az általuk elért vonalat mindenkor gazdasági határnak is tekintették, a magyar állam és lakosság javaival mint sajátjukkal bántak. Ez a tevékenységük nagymértékben hozzájárult Magyarország gazdasági össze-

Erdélyt a megszállók már a román állam részének tekintették, ez 1919 januárjában jogilag nem állja meg a helyét

A szászsebesi román nemzeti tanács 2400 köbméter tűzifát foglaltatott le. Rövidesen megszállás alá kerültek a *Standard Magyar Fatermelő Rt.* üzemei, melyekből nem engedték a fát elszállítani, többek között 28 000 köbméter fűrészárut sem, melyet a leégett Gyöngyös újjáépítéséhez vásároltak.⁴

A megszállók és a román nemzeti tanácsok a magyar iparnak is károkat okoztak azzal, hogy az erdélyi nyersanyagokat nem engedték a fővárosi földolgozóüzemekbe továbbítani. Így történt a vajdahunyadi vasgyár és a zámi rézkohó

omlásához s belpolitikai válságjelenségek kialakulásához.

A román megszállók nemcsak gazdaságilag vágták el Erdélyt Magyarországtól. Az első napoktól kezdve nagy gondot fordítottak az *információáramlás elvágására* Erdély és a főváros között. A megszállt helységeken első útjuk a postához és a vasúthoz vezetett, ahol megtiltották a telefonálást a helységen kívülre. A legtöbb helyen természetesen az önfeláldozó magyar postások titokban értesítették a szomszédos, még magyar kézben lévő hivatalt a megszálló csapatok lét-

számáról, fegyverzetéről, mozgási irányáról, a posta pedig jelentette az adatokat a kolozsvári katonai parancsnokságnak. A budapesti hadügyminisztériumban néhány órával később már pontosan tudták, meddig jutottak el a román csapatok. A posta és telefon lefoglalása miatt a kormány eleinte egyenesen a román királyi kormányhoz intézett táviratokat, de ezek kivétel nélkül válasz nélkül maradtak. Ha csak azt nem tekintjük válasznak, hogy Kolozsvár megszállása után nem sokkal elfoglalta hivatalát Lupu őrnagy, aki a megszállt területek posta-, telefon- és cenzúraügyeit intézte, s rövidesen megszüntette a telefonforgalmat az elfoglalt magyar területek és Budapest között. A kolozsvári postaigazgatóság magyar vezetőjét és a műszaki osztály főnökét Romulus Boilá, a Consiliul Dirigent minisztere hadbíróssággal fenyegette, mivel fölszólítására nem jelentek meg Nagyszebenben.⁸ A budapesti kormány, mint oly sokszor, most is eredménytelenül tiltakozott, e szöveggel: „Román királyi kormány, Jassy [Iasi]. Gyergyószentmiklóson és Maroshévízen a román katonaság a postát és telefont lefoglalta, nemzetőrséget lefegyverezte, és a lakosságtól ruhaneműt, élelmiszert és egyéb értéket fizetés nélkül elharácsol, valamint járműveket Romániába elszállít. Felkérem a román királyi kormányt ezen kihágások mielőbbi megakadályozására.”⁹

A telefonbeszélgetéseket egyébként mind a román, mind a magyar szervek lehallgatták, hiszen a másik fél telefonálásaiból pontos információkat szerezhettek. Ezek közül csak a szászrégeni román nemzeti tanácsnak egy, a kolozsvári román nemzeti tanáccsal folytatott s a magyar hadsereg által lehallgatott beszélgetését említem meg, melyből megtudták Kolozsvár megszállásának várható időpontját.¹⁰

A megszállt területek magyar lakossága informálódásának szempontjából a telefontól jóval fontosabb volt a magyar sajtó terjesztése. A megszállók természetesen azonnal bevezették a megjelenő erdélyi magyar újságok cenzúráját. Marosvásárhely elfoglalása után a román parancsnokság proklamálta „Nagy-Románia” létrejöttét, a helybeli Székely Ellenzékben tiltakozás jelent meg.¹¹ A lap újságíróit berendelték a parancsnokságra, s bevezették a cenzúrákat. Ennél is nehezebb volt a fővárosi lapok bejuttatása Erdélybe. Eleinte eljutottak a nagyobb városokba a magyar újságok, de később rendszerint már a vasúton lefoglalták, sőt elégették őket. Máshol csak az árusításukat tiltották be, mint a Világét Marosvásárhelyen. Január 2-án Kertész Jenő, a Kelet-magyarországi Főkormánybiztos¹² osztályvezetője a kolozsvári román hadosztály-parancsnokságon fölkereste Lupu őrnagyot, s panaszt tett a fővárosi és más magyar lapok elégetése és a kolozsvári újságok túl szigorú cenzúrázása miatt. Igéretet kapott a könnyítésekre, de az eredmény az lett, hogy a Budapest felől érkező vonatokról már Világos állomásán leszedték a fővárosi és aradi

újságokat a román gárdisták. A kormány cenzúrával kapcsolatos tiltakozására Vix egyik beosztottja, Collat francia tiszt egy alkalommal azt válaszolta, hogy a belgrádi egyezmény 14. pontja értelmében a cenzúra kiterjeszhető a sajtóra is. Jellemző ez az érvelés a győztesekre: a belgrádi konvenciót már nem tartják érvényesnek, de ha kell, hivatkoznak rá, ha a magyar állam jogos tiltakozását kell elhárítaniok.¹³

Hasonló volt a helyzet a levelekkel és egyéb postai küldeményekkel. Egy december 14-i jelentés szerint a román katonai hatóságok Maroshévízen és Csíkszeredán visszatartják a leveleket, de átvételi elismervényt nem adnak, ezzel a posta szavatosságát megszüntetik. Kolozsvár elfoglalása után Gherescu ezredes háromnyelvű rendeletet adott ki, melynek harmadik pontja így szól: „A katonai hatóságoknak jogában áll a sajtót, mindennemű hirdetményt cenzúrázni; vizsgálhat mindennemű bel- és külföldi levelezést, s a kétes levelek továbbítását megakadályozni.”¹⁴ Kolozsváron már december 25-én betiltották a postai küldemények kiadását, január elejétől még Apáthy fő kormánybiztos leveleit sem kézbesítették ki, s a hírzárlatot oly módon is „tökéletesítették”, hogy a budapest–kolozsvári vonat levélküldeményeit Kolozsváron benzinnel leöntötték és elégették. A hivatalos küldemények iránt fokozott érdeklődéssel nyomoztak, nem véletlenül, mert a kormány a december 28-i minisztertanácson, Jászi Oszkár javaslatára, elhatározta a székelység fokozott támogatását és a propaganda növelését. Az országos propagandabizottság több román nyelvű röplapot nyomtatott, melyekben a magyarországi és romániai állapotok összehasonlítása után az erdélyi románságot a Magyar Népköztársaság támogatására szólította fel. A megszállók joggal félték az erdélyi román parasztság és munkásság fölvilágosításán kívül a hadsereg szellemének föllazításától is, ezért különösen durván léptek föl a röpiratokat szállító mozgóposták alkalmazottaival szemben. Az államvasút belső levelezését is cenzúrázták.¹⁵

Az egyik legsúlyosabb, mindkét oldalon sokat emlegetett sérelem a *magánszemélyek elleni erőszakos föllépés* volt. Ezekről szólva nem szabad kitérni a forradalom idején létrejött azon magyar szervek tevékenységének ismertetése elől, melyek föllépésük során *román parasztokat* öltek meg.

Az erdélyi forradalom első két hete a parasztmozgalom jegyében zajlott. A román és magyar parasztság elűzte a jegyzőket, földülta a kastélyokat. Egyes helyeken még földet is osztottak maguknak. E mozgalmak ellen az első napoktól kezdve együttműködtek a román és magyar nemzeti tanácsok és gárdák, melyek tagsága a legtöbb esetben a jómódúakból állott. Ezek nemzeti különbség nélkül léptek föl az érdekeiket veszélyeztető parasztok ellen.

A sok véres összecsapás közül is kiemelkedik a facsádi eset, ahol a román parasztokból álló tömegbe magyar repü-

lőgépekből bombákat dobtak, melyek több tucat embert öltek meg. Hasonló módon járt el a hírhedt Urmánczy-különítmény, mely az erdélyi Urmánczy-birtokot mentette föl a román parasztok ostroma alól. A dévai nemzetőrség november elején húsz embert lőtt agyon. Ezek az esetek mindenképpen hozzájárultak a román és magyar nép viszonyának rosszabbodásához, nem is beszélve arról, hogy a román hadvezetés hivatkozhatott a „magyarok” kegyetlenkedéseire az antantparancsnokság előtt.¹⁶

Anélkül, hogy egyes magyar szervek és személyek tetteit mentegetnénk, le kell szögeznünk, hogy ezek az események elsősorban *nem a román nemzet elleni*, hanem a paraszti osztályharc szembeli föllépések voltak. Nem véletlen, hogy a román és magyar parasztmozgalom ellen föllépő jó módú, vagyonukat féltő magyarok később sok helyen örömmel fogadták a megszálló román királyi hadsereget, mely nemzetiségre való tekintet nélkül törte le a forradalmi mozgalmakat. A román parasztsággal szemben a román gárdák is fölléptek, egészen addig, míg a parasztforradalom intenzitása nem csökkent 1918. november közepén. Ettől kezdve

Talán nem érdektelen annak megvizsgálása, hogyan lépett föl a román hadsereg az ekkor még sem nemzetközi jogilag, sem de facto nem létező „Nagy-Románia” érdekeit sértő személyek ellen.

A fennmaradt források vizsgálata azt mutatja, hogy a megszálló román katonai, majd polgári hatóságok nemcsak az erdélyi magyar munkássággal és tisztviselőkkel, hanem a magyar polgári lakosság legszélesebb rétegeivel is egyre növekvő erőszakkal bántak. Sokszor elég volt egy följelentés a legmegalázóbb büntetéshez.

A nagyszámú internálás miatt bizonyos idő elteltével internálótáborokat kellett szervezni Romániában, majd Erdélyben, hogy a törvénytelenül letartóztatott foglyokat elhelyezhessék. Veres Péter, a későbbi magyar író, aki csak 1919 nyarán került román fogságba, emlékiratában leírja az ilyen foglyotáborok életét. A levéltári források alapján meg kell állapítanom, hogy az általa leírtak korántsem a legsúlyosabb esetekhez tartoztak.¹⁸ A román csapatok ugyanis gátlástalanul meggyilkolták azokat a személyeket, akik – álláspontjuk szerint – súlyosabban vétettek a megszállók érdekei

A román csapatok gátlástalanul meggyilkolták azokat a személyeket, akik – álláspontjuk szerint – súlyosabban vétettek a megszállók érdekei ellen

a román nemzeti tanácsok és gárdák a román nemzeti célok megvalósítása szolgálatába állottak, együttműködve a román hadsereggel, most már mindennemű magyar érdek ellen léptek föl.

A december 1-jei gyulafehérvári román nagygyűlés, mely kimondta Erdély feltétel nélküli egyesítését a társadalmi haladás szempontjából Európában a legalacsonyabb szinten álló Romániával, mindkét oldalon fölkorbácsolta a nemzeti indulatokat. Erdély megszállása tulajdonképpen kisebb-nagyobb összecsapások sorozata a román hadsereg és a visszavonuló magyar egységek között. A román hadvezetés az előrenyomulás indokaként a román lakosság bántalmazását hozta föl. A Consiliul Dirigent is ezt jelentette 1919. január elején: „a román csapatok által meg nem szállt területeken a magyar lakosság erőszakosságot követ el a románokkal szemben, és fegyveres bandákat szervez, amelyek megtámadják a békés lakosságot”. Ezért aztán a román hadsereg elrendelte, hogy bevezetik az internálást és a túsok szedését, valamint bejelentette, hogy akik veszélyeztetik a román állam biztonságát, azok fölött a haditörvényszékek fognak ítéletet mondani.¹⁷

ellen. Csak néhány esetet említek ezek közül. A december 15-i branyicskai magyar–román összecsapás után elfogták s kémkedés vádjával agyonlőtték Csányi János főerdőort.¹⁹ Csíkszentsimon közelében egy huszár ezredest és több köréje gyűlt férfit legyilkoltak, mert védekezni kezdtek a kifosztásuk ellen.²⁰ A szénkormánybiztos január végi jelentése szerint a vulkáni bányában Westhof mérnököt agyonlőtték.²¹ Január végén, Zilah elfoglalásakor a megszállók 24 órai szabad rablást engedélyeztek a katonáknak. Ekkor lőtték föbe Ploz Gyula tanítót, Horváth János és Krausz Demeter helybeli lakosokat.²² A sort folytathatnánk. Ehelyett a nyomaték kedvéért az egyik legfölháborítóbb gyilkosságot említem meg: ismét egy parlamenti főhadnagy agyonlövését, ami – tudomásom szerint – Európában az első (de nem utolsó) ilyen eset. Mihálcfalvánál (Nagynyedtól délre) egy, a megszállókkal tárgyaló magyar tiszti küldöttség tagja, Várady főhadnagy átment a vasúti hídon a Maros keleti partjára. Amikor átért, a román katonák sortűzzel végeztek vele, pedig parlamenti minősége nyilvánvaló volt.²³ A magyar kormány december 28-án így írt Vixhez: „Ezen felháborító eset miatt, mely, eltekintve

minden mástól, az emberi és nemzetközi jogokat is halomra dönti, a legerélyesebb óvást emelünk.”²⁴

A fentiekhez képest „szerencsájük” volt azoknak, akiket pusztán bot- vagy pofonbüntetéssel sújtottak. A szocialistákkal szemben rendszeresen alkalmazták, de a lakosság megfélemlítése céljából tekintélyes vezető embereket is megverték. Egy december 24-i jelentés szerint Déván a polgármestert a piactéren nyilvánosan botozták meg.²⁵ Hasonlóképpen járt Sebők János lupényi állomásfőnök is.²⁶ Szilágycsehen dr. Pap Zsigmond behalt a botozásba.²⁷ Egy kudzsiri jelentés szerint február 1-jén két alkenyéri munkást, Nackó Gusztávot és Sebestyén Mihályt a szászvárosi román katonai parancsnokság letartóztatta és „szocialista eszmék terjesztése miatt” botbüntetésre ítélte.²⁸ Egy február 2-án, a cigányi összecsapásban elfogott román katona bevallotta, hogy ahova a román csapatok bevonulnak, ott rendszeres a botozás.²⁹ Ez azért fontos adat, mert Ioan Erdélyi, a Consiliul Dirigent budapesti követe rendszeresen tiltakozott, amiért a magyar sajtóban a román szervek által elkövetett kegyetlenkedésekről beszámolnak.

A botbüntetést nőekkel, sőt gyermekekkel szemben is alkalmazták. Utolsó, itt leírt esetünk ezt bizonyítja. December első napjaiban Kiss Ferenc hetedikes gimnazista diák édesapját a román csapatok elhurcolták Székelyudvarhelyről, mert megtagadta a hűségeskü letételét. A diák édesanyja tiltakozott ez ellen – 25 botütésre ítélték. Sérüléseibe behalt. Kiss Ferenc ezek után a megszállók elleni lázadásra biztatta osztálytársait – ötven botütést kapott. Túlélte, főlgögyulása után átszökött a vonalakon, Szatmárnémetibe ment, s jelentkezett az I. Székely Csoportparancsnokságon.³⁰ Nem volt egyedül; a magyar hatóságok tervszerűen gyűjtötték az atrocitásokról szóló jegyzőkönyveket. (Ennek az volt az oka, hogy a külügyminisztérium januárban elhatározta, hogy önálló könyvbe gyűjtve jelenteti meg a román csapatok kegyetlenkedéseiről szóló adatokat, dokumentumokat.³¹)

Az internáltak száma nagy lehetett, hiszen csak február elején és csak Petrozsényből 65 személyt hurcoltak el (Bilinszky állomásfőnököt, bányászokat és vasutasokat).³² Internáltak csendőr- és katonatiszteket³³, a régi és az új magyar közigazgatás tisztviselőit, sőt január közepén gróf Mailáth Gusztáv erdélyi katolikus püspököt is.³⁴ Ez utóbbiról Persián Ádám kormánybiztos azonnal értesítette IV. Benedek pápát is. A román hatóságok törvénytelen eljárására jellemző dr. Lengyel Endre zászlós esete. Lengyelt a kormány december 26-án küldte Csernoviczba, hogy az ott lévő mintegy négy-

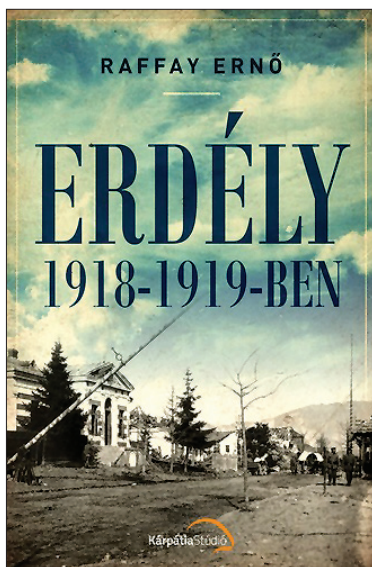
ezer magyar katona hazaszállítását kieszközölje. 1919. február 5-én a fegyverszüneti bizottság egy dán vöröskeresztes missziótól tudta meg, hogy a magyar kormány hivatalos ki-küldöttjét a román csapatok kémkedés vádjával letartóztatták s kirablása után Bukarestbe internálták. A fegyverszüneti bizottság Lengyel Endre kiszabadítása érdekében Vix segítségét kérte.³⁵ Az Oroszországból hazafelé utazó magyar hadifoglyokat a román hatóságok rendszerint internálták.³⁶

A megszállók egy idő után mindenkit nem internáltak, ezért – politikai céljaik elérése érdekében – bevezették a túszedést. Február végén Nagyenyeden a „bolsevik” propaganda beszüntetését úgy kívánták elérni, hogy tanárokat, mérnököket és ügyvédeket vettek túszként őrizetbe.³⁷ Zalatnán a román hadsereg letartóztatta Csia Ignác nyugdíjas bányafőtanácsost, majd kihirdették, hogy csak akkor engedik szabadon, ha a magyar csapatok által régebben elszállított magyar állami javakat visszaviszik. A kormány hiába tiltakozott Vixnél ez esetben is.³⁸

A lakossággal szemben elkövetett jogsértések közül a *kényszermunkát* is meg kell említeni. A megszállás első heteitől érkeztek a kormányhoz olyan jelentések – többek között Apáthytól –, melyek a lakosság úgynevezett hadimunkára alkalmazását panaszolják. Ez ellen mind az erdélyi, mind a központi magyar szervek tiltakoztak. A fegyverszüneti bizottság december 18-án így írt Vixhez: „a román hadsereg Erdélyben saját embereinket hadimunkára alkalmazza..., határozottan óvást emelünk ez ellen”.³⁹ A román hadseregnek természetesen ehhez sem volt joga a belgrádi konvenció értelmében.

A kormány szerveken kívül a különféle szövetségek, szervezetek is tiltakoztak a román hadsereg eljárásai ellen. A budapesti székely nemzeti tanács január végén kiáltványt intézett a székelységhez, melyben kimondta, hogy a székelység védelmére mindennemű fegyver alkalmazását megengedhetőnek tartja, de – folytatja a felhívás – gondosan mérlegelni kell az ellenállás módjait. A jövőre így utalnak: ha a békekonferencia nem szolgáltat igazságot a székelységnek, úgy e nép „a román elnyomók osztályuralma ellen a legélesebb faji és osztályharcot fogja folytatni”.⁴⁰ Ezek a sorok azt mutatják, hogy Erdély román megszállásának ténye és annak módja a jövőre nézve milyen hallatlan károkat okozott a két nép kapcsolatában.

Annál inkább így volt ez, mert a megszállók és a Consiliul Dirigent már a békeszerződés aláírása előtt az élet minden területébe beavatkozott. Csak néhány vonatkozását említem ennek.

Mindenekelőtt megkezdték a magyar iskolahálózat szétzúzását. A Kormányzótanács egy januári rendeletével megtiltotta az egyházaknak, hogy „iskolai ügyekben a budapesti kormánnyal” érintkezzenek. 1919 tavaszától megindult a kolozsvári egyetem elrománosítása, bár az egyetemi oktatók szívós harcot folytattak a magyar oktatás fönntartásáért. Az egyetem végül Szegedre menekült, ahol a mai napig működik. A magyar tanárokat sok helyen elűzték munkahelyükről; nem egyik botbüntetését is elszenvedett. A magyar közoktatás tönkretételét majd csak a húszas években tudják befejezni, Anghelescu kultuszminisztersége idején.⁴¹

A felsorolt esetek egyértelműen bizonyítják, hogy a román megszálló hadsereg mind a magyar állammal, mind a lakossággal szemben minden jogalap nélkül járt el. Tevékenységében a személyes jogok korlátozásától kezdve az anyagi, politikai és kulturális alávetésig és kizsákmányolásig minden eset előfordult.

Megjegyzés: az e tanulmányban szereplő levéltári, szakirodalmi és sajtóadatok a most újra megjelent, kibővített könyvből származnak: *Erdély 1918–1919-ben. Tanulmányok.* Köröstárkány–Kápolnásnyék 2019. Kárpátia Stúdió.

JEGYZETEK

- ¹ Az említett csíkszeredai táviratban (lelőhelye: Hadtörténeti Levéltár, a továbbiakban HL 1918-10/1-198.) leírják, hogy a román hadsereg egész Csík megyében elrendelte a fegyverek, egyéb hadfelszerelési cikkek, a kincstári ruházat, állatállomány elkobzását. Ez azt jelentette, hogy nem fizettek a beszolgáltatott javakért. Követelte a román parancsnokság a székely fegyveres csoportok feloszlatását is. A megszállók a betegeket sem kímélték: egy december 15-i jelentés szerint a marosvásárhelyi kórház teheneit román katonák egy törzsorvos(!) vezetésével elhajtották, a betegek tej nélkül maradtak. HL MFB 1918-4-4027., 4030. Az utóbbi eset ellen az MFB csak februárban tiltakozott, míg a Csík megyében történtek miatt a kormány azonnal óvást emelt, egyenesen a román kormánynál. Természetesen egyiknek sem volt semmi eredménye. (A tiltakozások szövege a felsorolt számok alatt.)
- ² A bizottság Vixhez intézett átiratai: HL MFB 1918-1-1223., 1224. (december 11.) Tánczos tábornok 14-i jegyzéke: HL MFB 1918-1-480.
- ³ A román gárdák összevonásáról egy december 21-i kolozsvári távirat tájékoztat: HL 1918-10/5-633. Egy december 20-i aradi jelentés szerint a helyi román nemzeti tanács lefoglalta a kincstári anyagokat, s Varjassy aradi kormánybiztos azt tervezte, a Consiliul Dirigenthez (a december 1-jei gyulafehérvári román nagygyűlés után létrehozott erdélyi „román kormányhoz”) utazik, hogy ezekről tárgyaljon. (Nem találtam nyomát e tárgyalásnak, minden bizonnyal nem tette meg az utat.) HL 1916-4-613. – Kolozsvár megszállása után a román hadsereg és a helyi román gárda mindent lefoglalt, nehogy el lehessen szállítani. Egy 26-i kolozsvári táviratból idézem: „Katonai javak, élelmiszer, autómobil lefoglalva.” HL 1918-10/5-738. és OL K 40 1918-IX-159. Utóbbi az erdélyi katonai parancsnokság jelentése 24-én.
- ⁴ A dévai tűzifa lefoglalásáról: HL MFB 1919-3-2932. Itt olvasható a Vixhez intézett átirat is. Az összes többi felsorolt eset egy másik tiltakozó jegyzékből származik: HL MFB 1919-4-3883., 3883., 3878.
- ⁵ A vasgyárról: HL MFB 1919-3-2949. A fegyverszüneti bizottság január 9-i átirata Vixhez. A zámi rézkohóról egy kudzsiri távirattal értesíték a hadügyminisztériumot. HL MFB. 1919-3-3083. A bizottság január 13-án tiltakozott Vixnél: HL MFB 1919-3-2915.
- ⁶ Nagyszebenben volt a Consiliul Dirigent székhelye.
- ⁷ Az adóhivatalokról: HL MFB 1919-3-3277. (Kolozsvár); HL MFB 1919-22-H/1. dosszié, számozatlan irat 1919. február 5-ről (Gyulafehérvár); Budapesti Hirlap 1919. jan. 19. 4. (Marosvásárhely). A köz- alkalmazottak raktára elvételéről: ld. a fenti dossziét. A marosvásárhelyi iparosokról, Maniu és Cicio-Pop ígéretével: Ellenzék (Kolozsvár) 1919. jan. 14. 2. Az erdélyi sószállításról szóló román rendeletet a Sójövedéki Vezérügynökség jelentette Budapestre január elején: HL MFB 1919-4-1588., 3968., 3969. A kormány februári tiltakozása: HL MFB 1919-5-2059.
- ⁸ Lupu őrnagy nevét és beosztását több forrás is említi. Boilá fenyegetése egy január 12-én Vixhez intézett tiltakozásban szerepel: HL MFB 1919-3-3114., 3115.
- ⁹ A táviratot francia nyelven küldték el. HL 1918-14-76.
- ¹⁰ HL 1918-10-/3-411. és HL 1918-10/4-506. A lehallgatások ellen nehezen tudtak védekezni, hiába ültettek román katonákat a magyar postások mellé. Brassóban elrendelték, hogy a lakosság csak 8.00-tól 20.00 óráig telefonálhat, éjszaka csak katonai beszélgetéseket lehet lebonyolítani. HL MFB 1918-1-1467. A december 21-i sérelemjegyzékből.
- ¹¹ Az 1910. évi népszámlálás adatai szerint Marosvásárhely összlakosságának 89,31%-a volt magyar, 6,72 %-a román. Nem sok alapja volt éppen a Székelyföld fővárosában kikiáltani „Nagy-Romániát”. A 2011. évi népszámlálás szerint a magyarok aránya már csak 42,8%. Román földrajztudósok szerint Marosvásárhely Nagy-Románia földrajzi középpontja.
- ¹² A Károlyi-kormány az erdélyi ügyek vitele céljából hozta létre a kelet-magyarországi Főkormánybiztosságot, amelynek élére a kolozsvári egyetem professzorát, Apáthy Istvánt nevezték ki. Apáthy a Kolozsvárt működő, Unió nevű szabadkőműves páholy tagja volt, valamint sokáig Károlyi „rózsaszínű gróf” politikai híve. Egy idő után a megszálló román hatóságok letartóztatják.
- ¹³ A Székely Ellenzékről: OL K 40 1918-IX-663. December 4-i kolozsvári jelentés. Magyar újságok elkobzása, elégetése, betiltása: Világ 1918. dec. 27. 3., uo. 1918. dec. 28. 3., HL MFB 1918-3-1467., HL MFB 1918-2-2815. (December 19-i marosvásárhelyi és székelykocsárdi jelentés.) Kertész Jenő tiltakozása Lupunál és a lapok elkobzása Világosnál: Budapesti Hirlap 1919. jan. 2. 5. és uo. 1919. jan. 4. 6. Collat január 10-i válasza: Károlyi Mihály levelezése. I. k. 377-8.

- ¹⁴ Az idézet: HL 1918-1-291. A maroshévi és csíkszeredai jelentés: HL MFB 1918-1-1467.
- ¹⁵ Lupu parancsa a levelek föladásáról: Világ 1918. dec. 28. 3. Apáthy levelezéséről: HL MFB 1919-3-3276. Jászi javaslata: OL ME K 27. Az 1918. december 28-i minisztertanács jegyzőkönyve. A hivatalos küldemények elkobzásáról: HL MFB 1918-1-1467. (E szerint december elején a dés-besztercei vonat 114. számú kalauzposta-kocsijáról elvették Besztercén az alispán három csomagját.) A mozgóposták elleni fellépésekről a fegyverszüneti bizottság január 17-i és 25-i összefoglaló sérelemjegyzéke tájékoztat: HL MFB 1919-3-3794., 3805., 3828. A kolozsvári levélegetésről egy január 11-i jelentés tájékoztat: HL 1919-3- 3123. Az államvasút levelezése cenzúrájáról: HL MFB 1918-2-2258., 2259. (Az utóbbi irat a fegyverszüneti bizottság ez ügyben Vixhez küldött tiltakozását tartalmazza, december 24-én.) A kolozsvári postai küldemények kiadása megtiltásáról: HL MFB 1918-2-2308.
- ¹⁶ Arad megyében az aradi 33. háziezred román tisztjei is járták a megyét, s rendet csináltak a román falvakban. November közepéig-végéig felhőtlen volt a román és magyar nemzeti tanácsok együttműködése a parasztmozgalmak ellen. Hozzá tartozik ehhez, hogy elsősorban a román parasztság lépett föl a magyar állam szervei és tisztviselőivel szemben. Világ 1918. nov. 14. 3. Gyulafehérvár környékén a román nemzeti tanács gárdája fegyverezte le a román parasztokat, akik elvették a földesurak vagyonát. L. Liveanu i. m. 530. A magyar sajtó megnyugvással vette tudomásul, hogy a román vezetők és román katonatisztek akadályozzák meg a román parasztok mozgalmait. Pesti Hirlap 1918. nov. 6. 3.
- ¹⁷ A Consiliul Dirigent megállapítását és a hadbíróssággal való fenyegetést – mely nem maradt pusztán ígéret – egy Neculcea tábornok és Stănescu ezredes által aláírt román katonai rendelet tudatta a magyar lakossággal. Budapesti Hirlap 1919. jan. 4. 6.
- ¹⁸ Veres Péter visszaemlékezése: *Számadás*, 1937. (Több kiadás)
- ¹⁹ Csányi főerdőőrrel: HL MFB 1918-3-3389.
- ²⁰ A csíkszentsimoni gyilkosságról: HL MFB 1919-1-1212., 1214.
- ²¹ Westhofról: HL MFB 1919-4-5049., 5050.
- ²² A zilahi eseményekről: HL MFB 1918-4-4760.
- ²³ A parlamentter meggyilkolását egy december 16-i távirat jelentette: HL 1918-10/4- 497.
- ²⁴ A tiltakozás Vixnél: HL MFB 1918-2-1932. Ld. még Világ 1918. dec. 18. 6.
- ²⁵ A dévai polgármester megbotozásáról: Országos Levéltár (a továbbiakban OL) K 40 1919-V-49.
- ²⁶ A lupényi állomásfőnökről: HL MFB 1919-4-5058., 1767. (Az utóbbi irat a Vixhez írott tiltakozást tartalmazza.)
- ²⁷ Dr. Pap Zsigmond haláláról: HL MFB 1919-4-4760. (Január 22-i jelentés.)
- ²⁸ A két alkenyéri munkásról: HL MFB 1919-6-2466. (Február 3-i jelentés.)
- ²⁹ A román katona vallomása: HL MFB 1919-6-2409. (Február 2.)
- ³⁰ Kiss Ferenc és szülei története: HL-1918-2-731., 732. Január elejétől egyes helyeken botozás helyett és mellett a pénzbüntetést is bevezették. Budapesti Hirlap 1919. jan. 16. 1.
- ³¹ A Külügyminisztérium föl is szólította a Jászi-minisztériumot, hogy a megfelelő beérkező jelentéseket küldje meg dr. Veress Endre miniszteri osztálytanácsnoknak. OL K 40 1919-5-272.
- ³² A petrozsényi munkások internálásáról, Nagyszebenbe hurcolásáról: HL MFB 1919-6-2470.
- ³³ Csendőr- és katonatisztekéről: HL MFB 1918-4-1963., HL MFB 1918-2-2065.
- ³⁴ Mailáth püspök internálásáról: HL MFB 1919-4-4061., 4064.
- ³⁵ Lengyel zászlósról: HL MFB 1919-4-1998.
- ³⁶ Egyéb internálásokról: HL MFB 1919-5-2084. (Szentiványi kormánybiztos és Pogány Béla volt főispán elfogásáról.) OL K 40 1918-IX-1098.: december 8-i jelentés, mely szerint Kóhalomról és az oklándi járásból 2-2 személyt ismeretlen helyre hurcoltak. HL MFB 1918-2-2091, a kolozsvári katonai parancsnokság december 20-i jelentése a marosvásárhelyi letartóztatásokról, internálásokról, hadbíróssági ítéletekről. HL MFB 1919-5-2090.: 1919. február 10-i jelentés dr. Kemény Gyula, a nagyszebeni törvényszék elnöke internálásáról. HL MFB 1919-3-3323., 3324.: január 14-i jelentés Boros Zsigmond marosvásárhelyi lakos letartóztatásáról és a Vixhez intézett tiltakozás szövege. HL MFB 1919-3-3000., 3003., 3005., 3006., 3008.: január 6-i és 10-i iratok Grün Sámuel marosvásárhelyi zsidó nyomdatulajdonos letartóztatásáról. A fegyverszüneti bizottság minden lehetségest megtett az antiszemitizmusokról híres román szervek fogságába került Grünért. HL MFB 1918-3-2860.: a Tövisen letartóztatott Stefáni kalauz, Jegesi mozdonyvezető és Lukács fűtő letartóztatásáról. A magyar kormány rendszeresen tiltakozott Vixnél és a román királyi kormánynál a letartóztatások és internálások miatt. Ld. pl. HL 1918-14-153. E főlíon a hadügyminisztérium december 8-án Romániába küldött tiltakozása olvasható. A román kormány nem is válaszolt.
- ³⁷ A nagyenyedi eset: HL MFB 1919-6-2440.
- ³⁸ A zalatnai: HL MFB 1919-4-1948.
- ³⁹ Apáthy december 9-i távirata: OL K 40 1918-IX-806. A fegyverszüneti bizottság távirata Vixhez: HL MFB 1918-1-1591. - Itt említtem meg, hogy egyes jelentések szerint a megszállók több esetben kínvallatást is végeztek, egyes megkínzottak sebeibe sót szórtak: egy nagyváradi MÁV-távirat jelentett ilyen eseteket január 29-én, mely szerint Kissebesről és Csucsáról menekült vasutasok hozták a fenti híreket megkínzott munkatársaikról. Az ilyen esetekről a korabeli sajtó is hírt adott. Tanulmányomban azonban a sajtóanyagok szinte sehol nem adok teljes hitelt, az események pontos földerítéséhez további – romániai – levéltári kutatásokat tartok szükségesnek. A kínzások miatt a hadügy- minisztérium parancsot adott a fegyverszüneti bizottságnak, hogy az eseteket ne csak Vixszel, hanem az éppen Budapesten tartózkodó amerikai bizottsággal is tudassa. HL MFB. 1919-4-1884. E nagyváradi jelentést ismertette: Budapesti Hirlap 1919. jan. 30. 2. Ioan Erdélyi, a Consiliul Dirigent budapesti „követe” azonnal tiltakozott a kormánynál a kegyetlenkedésekről szóló hírek ellen.
- ⁴⁰ Budapesti Hirlap 1919. jan. 25. 3.
- ⁴¹ A román hatóságok rendeletei könnyen hozzáférhetőek, ugyanis az erdélyi magyar újságok közölték ezeket. Ld. Ellenzék 1919. jan. 31. 3.